

Svetkovina Božića

Medaković, Nikolina

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:120:337536>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU

SVETKOVINA BOŽIĆA

MISA DANA U SVJETLU GOVORA SV. LEONA VELIKOG

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Zvonko Pažin

Studentica: Nikolina Medaković

Đakovo, 2015.

SADRŽAJ

UVOD.....	3
1. PODRIJETLO I DANAŠNJE USTROJSTVO BOŽIĆA.....	4
1. 1. Nastanak Božića.....	4
1. 2. Sadržaj Božića.....	5
1. 3. Liturgija blagdana Božića.....	6
1. 4. Duhovnost Božića.....	8
2. MOLITVE MISE DANA.....	9
2. 1. Zborna molitva.....	9
2. 2. Darovna molitva.....	12
2. 3. Popričesna molitva.....	15
3. MISNA ČITANJA.....	19
3. 1. Iv 1,1-18.....	19
3. 2. Riječ.....	20
3. 3. Tijelo.....	24
ZAKLJUČAK.....	27
LITERATURA.....	28

UVOD

Papa Benedikt XVI. na jednoj općoj audijenciji govori: „Božić nije samo sjećanje, ono je prisutnost.“ Nije tajna da ljudima Božić donosi posebne čari; sam ugođaj, vrijeme i okruženje nam daju posebnu vrstu radosti i mira. Božje utjelovljenje je događaj koji nam donosi Istinu, a mi smo ti koji trebamo dopustiti da nas OnA preobrazi. Od samoga početka, Krist nam sebe prinosi tako da možemo reći da s Božićem počinje otajstvo spasenja, koje svoj vrhunac doseže u Isusovoj mucij, smrti i uskrsnuću. Homilije pape Leona Velikog nam govore upravo o svemu navedenom jer odišu posebnim sjajem te su skladu s Božićnom liturgijom, tim više što se neki Božićni misni obrasci pripisuju upravo sv. Leonu Velikom.

U prvom dijelu rada prvo ćemo reći nešto o samom podrijetlu i nastanku blagdana Božića. U prvim stoljećima Crkve nije bio uveden nijedan blagdan osim slavljenja nedjelje te godišnjeg slavljenja Uskrsa. Malo kasnije osjeti se težnja da se bitni sadržaji, kao što je samo rođenje Kristovo, slave kao blagdan. Istaknut ćemo osnovni sadržaj božićnog otajstva: Bog se utjelovio, uzima ljudsko tijelo i postaje čovjekom. Od četiri Božićne mise mi ćemo misne molitve i evanđelje mise dana. Četvrti dio prvog dijela govori o duhovnosti Božića, što znači da je, osim svih ostalih povijesnih podataka, važan i taj duhovni segment.

U drugom dijelu ćemo analizirati misne molitve božićne mise dana: zbornu, darovnu i popričesnu.

U trećem dijelu analizirat ćemo evanđelje Božićne mise dana – Ivanov Proslov i to prvenstveno rečenicu ključnu za ovaj blagdan: „I Riječ je tijelom postala“.

Posebno ćemo istaknuti dodirne točke govora sv. Leona Velikog i teologije Božića.

1. PODRIJETLO I DANAŠNJE USTROJSTVO BOŽIĆA

1. 1. Nastanak Božića

U prva tri stoljeća u Crkvi nije postojao nijedan drugi blagdan osim nedjeljnog slavlja pashalnog misterija i godišnjeg slavlja (Vazam ili Uskrs).¹ Evanđeoski izvještaji ne sadrže ni približno dan Kristova rođenja jer njih zanima otajstvo otkupljenja, a ne datum.² Do promjena dolazi u 4. st. kada se osjeti tendencija da se sadržaj blagdana jedne godišnje svetkovine razvije, tj. da se pojedinačno slave parcijalni vidovi, tako da Kristovo postajanje čovjekom i njegovo rođenje postaju predmetom liturgijskog slavlja na Istoku i Zapadu.

Sigurno je da se blagdan Kristova rođenja slavio već 336. godine u rimskoj gradskoj liturgiji 25. prosinca. To se utvrđuje iz kalendarskih lista dana smrti rimskih biskupa i rimskih mučenika.³ Zašto se blagdan počeo slaviti na zimski solsticij? Prvo što moramo naglasiti je to da je na sjevernoj polutki 21. prosinca najdulja noć i najkraći dan u godini. Nakon toga dani postaju dulji, a noći kraće.⁴

Dvije su hipoteze o nastanku rimskog blagdana Kristovog rođenja 25. prosinca:

Prva je apologetsko–religiozno–povijesna prema kojoj je poticaj za taj blagdan došao od poganskog blagdana *Nepobijeđenog boga sunca* koji je uveo rimski car Aurelijan 274. godine i odredio na dan zimskog solsticija 25. prosinca.⁵ Spominje se da je Crkva na dane poganskih svečanosti uvodila svoje blagdane kako bi odvrtila narod od poganstva. U ovom slučaju se radilo o poganskom blagdanu *Natalis Solis Invicti* čiji je simbol bilo Sunce, a slavio se 25. prosinca. Govori se da je do toga dana sunce „umiralo“, a onda se na taj dan „rodilo“. I ostali su poganski narodi – pa i naši preci – na zimski solsticij bdjeli i ložili vatru "pomažući" u toj noći suncu da se rodi (od tuda i hrvatska riječ Badnjak). Osim toga, car Konstantin je od *dana sunca* (dies solis) načinio dan Gospodnji, nedjelju, kao državni blagdan, pa je onda – istom logikom – vjerojatno od Dana nepobjedivog sunca nastao Božić, blagdan rođenja

¹ADAM, Adolf, *Slaviti crkvenu godinu*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 2003., str. 99.

²ZAGORAC, Vladimir, *Krist, posvetitelj vremena*, KS, Zagreb, 1996., str. 173.

³ADAM, Adolf, *Nav. dj.*, str. 99.-101.

⁴Usp. PAŽIN, Zvonko, *Liturgijsko vrijeme i prostor (skripte)*, Đakovo, 2014., str. 52.

⁵ADAM, Adolf, *Nav. dj.*, str. 100.

pravog Sunca Isusa Krista.⁶ Simbol Sunca pretvoren je u simbol Krista koji je „Sunce pravednosti“ (Mal 4,2). Naš današnji blagdan Božića ne bi bio sadržajno ovisan od rimskog blagdana boga sunca.

Druga hipoteza polazi od datuma Kristove smrti. Naime, prema nekim kršćanskim piscima svijet je stvoren 25. ožujka, a istoga je dana i Isus umro na križu. Kako je u Kristu sve savršeno, onda je i njegovo začecje – utjelovljenje bilo istoga dana, tako da bi dan njegova rođenja, logično, bio 25 prosinca.

1. 2. Sadržaj Božića

Izvorni sadržaj blagdana Božića bilo bi utjelovljenje Bogočovjeka, njegovo objavljenje u Tijelu, međutim, Blagdan Navještenja Gospodinova, 25. ožujka nije mogao probiti kao zapovjedni blagdan sve do 7. st. zato što je bio blizu blagdanu Uskrsa.⁷ Zato je Božić dobio na značenju. *Natalis* je bio izraz kojim se označavao spomen rođenja. Kršćani su taj pojam primijenili na Krista. Taj naziv kod mučenika je označavao dan smrti kao dan pravoga rođenja, za nebo.⁸ Međutim, u slučaju Krista *Natalis* označava njegovo rođenje (kao i u slučaju Ivana Krstitelja 24. lipnja i Blažene Djevice Marije 8. rujna). Krist je pravo „Mlado sunce s visine“ koje nas je pohodilo (usp. Lk 1,78b). Sin Božji nam je pokazao svoje božanstvo tako što se utjelovio. U grčko–rimskom svijetu se taj blagdan naziva *epiphania* (ukazanje), odnosno objavljivanje božanstva ljudima. Kod nas se misli na Krista i to prema Tit 2,11: "Objavila se milost Spasitelja našega".

Rimski Božić je u počecima slavio Kristovo rođenje te poklon pastira i mudraca, zatim i pokolj nevine djece. Kada se u Rimu počeo slaviti i 6. siječnja, onda se toga dana posebno spominjao poklon mudraca, a 25. prosinca se slavilo samo rođenje Kristovo i poklon pastira. Nadalje, kada je Istok prihvatio rimski Božić 25. prosinca, oni su toga dana počeli slaviti sva tri otajstva: rođenje Kristovo, poklon pastira i poklon mudraca. Danas je u Istočnim crkvama

⁶PAŽIN, Zvonko, *Nav. dj.*, str. 52.

⁷ADAM, Adolf, *Nav. dj.*, str. 100.-101.

⁸ZAGORAC, Vladimir, *Nav. dj.*, str. 176.

6. siječnja samo spomen Kristova krštenja. Rimska liturgija 6. siječnja se spominje objavljena Krista svim narodima i Kristova krštenja, a ujedno i čuda u Kani galilejskoj.

1. 3. Liturgija blagdana Božića

Božić je otajstvo, možemo reći početak vazmenog otajstva jer ono uključuje cijeli Kristov život, sve bitne događaje, počevši od utjelovljenja, rođenja, objave, skrovitog života pa sve do muke, smrti, uskrsnuća i uzašašća. Po svim tim događajima mi smo spašeni. Taj je nauk posebno razvio Leon Veliki.⁹

Prema rimskoj tradiciji svaki svećenik na Božić može slaviti tri mise. Tako je to i danas. U počecima se, međutim, na Božić slavila samo danja misa. Već Grgur Veliki nam svjedoči o slavljenju tri mise: govorimo o misi polnočki (*missa in nocte*), misi zornici (*missa in aurora*) i o danjoj misi (*missa in die*). Mistici srednjeg vijeka u tome su vidjeli „trostruko rađanje“: prvo rođenje je to da nebeski otac svoga Sina u božanskoj bitnosti rađa u razlikovanju osobe; drugo rođenje je materinska plodnost koja pripada djevičanskoj nevinosti; treće rođenje je to da se Bog u sve dane rađa na stvaran način s milošću i iz ljubavi. U 4. st prvu misu celebrirao je papa (blagdansku misu) u sv. Petru. U 5. st dolazi misa polnočka u bazilici sv. Marije Velike. U 6. st dolazi treće misno slavlje u crkvi sv. Anastazije. Da bi počastio bizantske legat, čija je Crkva bila upravo ona sv. Anastazije, papa bi ujutro požurio tamo slaviti jutarnju misu. Tako je nastala Božićna misa zornica. Trostruka božićna misa ušla u papinske sakramentare i preuzeta je i izvan Rima.¹⁰ Osnovna tema božićne liturgije je *admirabile commercium* (čudesna razmjena), a izražena je u molitvi¹¹:

Bože, koji si nas čudesno stvorio na svoju sliku, a još čudesnije obnovio i otkupio, daj da mogemo uzeti udjela u božanskom životu tvoga Sina, koji je danas htio uzeti našu ljudsku narav.¹²

⁹PAŽIN, Zvonko, *Nav. dj.*, str. 53.

¹⁰ADAM, Adolf, *Nav. dj.*, str. 103.

¹¹PAŽIN, Zvonko, *Nav. dj.*, str. 54.

¹²*Nedjeljni i blagdanski misal za narod, godina ABC*, KS, Zagreb, 2002., str. 38.

Blagdanskoj liturgiji Božića pribraja se i misa bdijenja (misa vigilije) koja se slavi navečer 24. prosinca. Takve mise još imaju Duhovi, Uznesenje Blažene Djevice Marije, rođenje sv. Ivana Krstitelja, sv. Petar i Pavao, a prema novom Rimskom misalu iz 2002. godine misu bdijenja imaju još Bogojavljenje i Spasovo. Prvo čitanje (Iz 62,1-5) opisuje slavu novog Jeruzalema kao Bogu dragu zaručnicu. Drugo čitanje (Dj 13,16f; 22-25) Pavao iznosi riječi preteče Ivana. Evanđelje govori o Isusovu rodoslovlju. Ta misa pripada blagdanu tako da za nju vrijedi isto što je rečeno o drugim božićnim misama.¹³

Od samih početaka slavljenja Božića u Rimu došlo se na pomisao da se u oratoriju, koji je sagrađen u čast betlehemske jaslje, u noći 24/25. prosinca slavi isto bogoslužje kao i u Betlehemu. Tako je nastala polnoćka.¹⁴ Karakteristično za misu polnoćku je perikopa evanđelja o Kristovu rođenju u Betlehemu (Lk 2,1-14). Završava s pjesmom anđela. Starozavjetno čitanje donosi nam novu nadu, mesijansku, koja se ispunila. Drugo čitanje (Tit 2,11-14) spominje prvo objavljeno „milosti Božje“ te to povezuje s konačnom Epifanijom.

Misa zornica ili „pastirska“ ime dobiva od evanđelja u kojem se također izvještava o susretu pastira s Djetetom. Tu se dosta izražava simbolika svjetla.

Danja misa naviješta tajnu inkarnacije Ivanove teologije. U Kristu je Otac izgovorio svoju konačnu objavu.

Iz svih tih tekstova možemo vidjeti kako se Božić slavi kao blagdan otkupljenja iako se više naglašava utjelovljenje, nego muka i uskrsnuće, ali svakako se i u božićnoj liturgiji izražava pashalni misterij.¹⁵

¹³ADAM, Adolf, *Nav. dj.*, str. 103.

¹⁴PAŽIN, Zvonko, *Nav. dj.*, str. 53.

¹⁵ADAM, Adolf, *Nav. dj.*, str. 103. – 104.

1. 4. Duhovnost Božića

Sv. Augustina govori da su „sacramentum“ svi oni znakovi koji daju milost. To je svako slavljenje u spomen jednom prošlom događaju, činu. *Sacramentum* nam omogućuje da dohvatimo tu stvarnost te ona postaje dio nas, zalog našeg prijelaza iz smrti u život. Ono što pridaje Pashi, on ne pridaje Božiću. Za njega je Božić samo „memoria“. Vjerojatno ga je na to naveo položaj Božića u kalendaru Crkve gdje je svrstan među spomenima mučenika, fiksiran na točno određen dan, za razliku od Pashe kojoj daje jako sakramentalno značenje; ona je „blagdan svih blagdana“. Ovo što u slavljenju Božića nije otkrio sv. Augustin, otkrio je sv. Leon Veliki. On govori da je i samo rođenje Kristovo „sacramentum“ jer u njemu djeluje Krist. To je dan koji nije samo spomen jednog događaja, nego je to nešto što se odvija pred našim očima. Božić je dan odabran za otajstvo, a tako govori i o Pashi. Sv. Leon Veliki govori da se trebamo radovati tome što smo iz zemaljske niskosti preneseni u nebesko dostojanstvo.

Božićna liturgija uklapa slavljenje Božića u cjelinu Kristovog otajstva. Možemo reći da i Pismo ne promatra Utjelovljenje samo u sebi, nego u odnosu prema našem otkupljenju. Prema sv. Pavlu, Krist se utjelovio za naše otkupljenje, da prinese žrtvu križa za nas.¹⁶

¹⁶ZAGORAC, Vladimir, *Nav. dj.*, str. 180. - 183.

2. MOLITVE MISE DANA

2. 1. Zborna molitva

Deus, qui humanae substantiae dignitatem et mirabiliter condidisti, et mirabilius reformasti, da, quaesumus, nobis divinitates esse consortes, qui humanitatis nostrae fieri dignatus est particeps.¹⁷

Bože, divno si sazdao čovječje dostojanstvo, a još divnije ga obnovio: udijeli nam dioništvo u božanstvu tvoga Sina koji je rođenjem uzeo našu ljudsku narav.¹⁸

U Isusu, malenome Djetecu, ono što Bog jest: vječnost, snaga, svetost, život, radost, sjedinjuje se s onim što smo mi: slabost, grijeh, trpljenje, smrt. To potvrđuje i Leon Veliki kada kaže da se naš Gospodin rodio kao pravi čovjek, iako nikada nije prestao biti pravi Bog.¹⁹

Da bi tu stvarnost opisale, teologija i duhovnost Božića koriste izraz *admirabile commercium*, to jest čudesna razmjena između božanstva i čovječstva. Sveti Atanazije Aleksandrijski kaže: "Božji je Sin postao čovjekom da nas učini Bogom." Ako budemo priznavaoci neizrecive susretljivosti Božjeg milosrđa koja je navela Stvoritelja ljudi da postane čovjekom, ona će nas uzdići u narav Onoga kojem se klanjamo u našoj naravi.

Stoga, prvi čin te čudesne razmjene ostvaruje se u samom Kristovom čovječstvu. Riječ je preuzela na sebe naše čovječstvo i u toj razmjeni ljudska narav je uzdignuta na božansko dostojanstvo.

Drugi čin te razmjene sastoji se u našem stvarnom i dubokom dioništvu u božanskoj naravi Riječi, kao što vidimo u poslanici Galaćanima: "A kada dođe punina vremena, odasla Bog Sina svoga: od žene bi rođen, Zakonu podložan da podložnike Zakona otkupi te primimo posinstvo" (Gal 4,4-5). Božić je tako blagdan u kojem Bog postaje blizak čovjeku da dijeli s njim sam čin rađanja, da bi mu objavio njegovo najdublje dostojanstvo: da je dijete Božje. I

¹⁷*Missale Romanum ex decreto Sacrosancti eokumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum Ioannis Pauli PP. cura recognitum*, Editio tertia, Typis Vaticanis 2002., str. 160.

¹⁸*Nedjeljni i blagdanski misal ...*, str. 34.

¹⁹Usp. LEON VELIKI, *Govori*, Govor 27; 2, Služba Božja, Makarska, 1993., str. 263.-264.

tako čovjekov san otpočet još u raj – htjeli smo biti kao Bog – ostvaruje se na neočekivan način, ne po čovjekovoj veličini koji ne može postati Bog, već po poniznosti Boga koji silazi i tako ulazi u nas u svojoj poniznosti i uzdiže nas k pravoj veličini svoga bića.

Čovjekovo dostojanstvo označuje posebnu vrijednost i veličinu čovjeka kojima je temelj, prema biblijskome poimanju, čovjekovo podrijetlo od Boga, njegov bitak na „sliku i priliku“ Božju, a cilj je posjedovanje samog Stvoritelja. Snagom takva identiteta svako je ljudsko biće, bez obzira na spol, dob, društveni položaj, nositelj unutarnjih i nepovredljivih vrijednosti te subjekt neotuđivih prava.²⁰ I sam papa Leon naglašava u svojim govorima kako je od samoga početka Njegova ljubav pripremila lijekove za smrtnikovu obnovu.²¹ Poslanjem svoga Sina Bog čovjeku daje život i obnavlja ga. Čovjek je odsjaj dobrote i moći Trojedinoga Boga, ali ujedno razumsko i voljno biće, sposobno djelovati u ljubavi, prihvaćati drugoga te živjeti u zajedništvu s drukčijim od sebe; obdaren je sposobnošću da shvaća, preobražava, uljepšava svijet u kojemu se nalazi, kako bi se ostvarili uvjeti života koji će sve više odgovarati njegovoj posebnosti i veličini.²²

Leon Veliki u govorima potiče kršćane da spoznamo dostojanstvo svoje naravi jer smo načinjeni na Božju sliku. Ta slika je u Adamu iskvarena, a u Kristu ispravljena.²³ Prema biblijskome shvaćanju, naravno dostojanstvo ljudskoga stvorenja uzvisuje Božja prisutnost i njegovo djelovanje u povijesti. Zapravo, Onaj koji je želio da čovjek bude „malo manji od anđela“ te ga je ovjenčao slavom i čašću (kao što o tome govori i Ps 8,6–7) u svojoj se dobroti nadvio nad čovječanstvo i očinskom, majčinskom i zaručničkom ljubavlju progovorio ustima proroka, vodio Izrael prema oslobođenju, očitovao svoju volju, učinio se „bliskim i srodnim“, čini čovjeka velikim, postaje još veći zahvaljujući poslanju Sina Božjega, koji postaje tijelom da čovjeka oslobodi od grijeha i uzdigne ga na novo stanje posinjenoga djeteta.²⁴ Možemo vidjeti i kako Leon Veliki ističe to Božje spuštanje do čovjeka: „Stvorio nas je na svoju sliku. Ipak je više udijelio našoj obnovi kada se Gospodin sjedinio sa „sluginim likom“. Manje je čudesno kada se čovjek penje do božanskoga, nego ako se Bog spušta do ljudskoga. Da Bog nije to učinio ništa ne bi čovjeka oslobodilo od đavolskoga ropstva. Narav koja je upropaštena smrtnom ranom ne bi našla nikakav lijek jer svoj položaj nije mogla izmijeniti vlastitim

²⁰Dostojanstvo, u: STARIĆ, Aldo, *Enciklopedijski teološki rječnik*, sv. 29, KS, Zagreb, 2009., str. 209.

²¹Usp. LEON VELIKI, *Nav. dj., Govor 22; 1*, str. 243.–244.

²²Dostojanstvo, u: STARIĆ, Aldo, *Nav. dj.*, str. 209.

²³Usp. LEON VELIKI, *Nav. dj., Govor 27; 6*, str. 265. – 266.

²⁴Dostojanstvo, u: STARIĆ, Aldo, *Nav. dj.*, str. 209.

silama.²⁵ Nadalje, Leon Veliki govori kako je u objema naravima isti Božji Sin jer je uzeo naše, ali svoje nije napustio. „Slugin lik“ nije ozlijedio „Božji lik“. Čovjeka je u čovjeku obnovio, a u sebi je ostao nepromjenjiv.²⁶ Osim toga, utjelovljenjem Riječi, Bog nije samo pokazao da ne omalovažava čovječanstvo, nego mu je prihvatio njegovo stanje i „zarazio“ stvorenja vlastitom svetošću. I kada snagom Kristove smrti i uskrsnuća te slanja Duha Svetoga Bog poziva čovjeka da sudjeluje u njegovu vlastitu životu, ostvaruje se vrhunac dostojanstva koji je moguć stvorenju: beskonačno uzdignuće, koje omogućuje prekoračiti ljudsko stanje, a da ga ne poništi.²⁷ Na početku druge Petrove poslanice se govori o tome kako smo mi zajedničari božanske naravi. U Kristu prebiva sva punina božanstva. To božanstvo ispunja i cijelu Crkvu koja je Kristovo Tijelo jer pripada Glavi.²⁸ Imamo dioništvo u božanstvu Sina, dio dobrih djela, dio njegove muke.²⁹ Njegova božanska snaga nas je time obdarila. Tako apostol želi naglasiti puninu novoga života u Kristu. Pravo je Spasiteljevo djetinjstvo očitovanje božanstva ako se tjelesno razmatranje s ljudskoga prenese na božansko. Ljudski rod nije mogla obnoviti poniznost bez veličanstva ni veličanstvo bez poniznosti, zato Bog silazi do čovjeka.³⁰ Iz toga možemo zaključiti da iz ljudskoga dostojanstva nastaju neki nezaobilazni zadaci: zaštita i korjenito poštovanje, trajno zalaganje i odbijanje svakoga oblika umanjivanja ljudskoga bića.³¹

²⁵LEON VELIKI, *Nav. dj., Govor 24; 2*, str. 252.

²⁶Usp. LEON VELIKI, *Nav. dj., Govor 27; 1*, str. 263.

²⁷Usp. *Dostojanstvo*, u: STARIĆ, Aldo, *Enciklopedijski teološki rječnik*, sv. 29, KS, Zagreb, 2009., str. 209.

²⁸LEON VELIKI, *Nav. dj., Govor 28; 7*, str. 269. – 270.

²⁹Usp. *Dioništvo*, u: ŠETKA, Jeronim, *Hrvatska kršćanska terminologija*, Split, 1976., str. 66.

³⁰Usp. LEON VELIKI, *Nav. dj., Govor 38; 2*, str. 299.

³¹Usp. *Dostojanstvo*, u: STARIĆ, Aldo, *Enciklopedijski teološki rječnik*, sv. 29, KS, Zagreb, 2009., str. 209.

2. 2. Darovna molitva

Obligatio tibi sit, Domine, hodiernae sollemnitatis accepta, qua et nostrae reconciliationis processit perfecta placatio, et divini cultus nobis est indita plenitudo.³²

Nek ti, Gospodine, ugodi spomen-žrtva današnje svetkovine: ti nam u njoj daješ potpuno oprostjenje, a mi tebi iskazujemo savršeno bogoslužje.³³

Žrtva je prinos neke vanjske dragocjene stvari koji se na propisan način, uz neko uništenje, prikazuje Bogu, da se prizna njegova vrhovna vlast nad svim stvorenjima.³⁴ Kad Isus navješćuje svoju muku, riječ po riječ rabi izraze koji su obilježavali pomirnu žrtvu Sluge Božjega: on dolazi da služi, da dadne svoj život, da umre kao otkup. Euharistija, kojoj je svrha da u okviru gozbe uprisutni *in memoriam* jedincati prinos križa, povezuje novi obred kršćana sa starim žrtvama zajedništva.³⁵

Za početak, dotaknut ćemo se biblijske tradicije poimanja žrtve. Osobito su poznata tri tipa žrtve: žrtva paljenica, žrtva okajnica i žrtva pričesnica. Žrtva paljenica je žrtva u kojoj se žrtvena životinja potpuno spali na žrtveniku. Žrtva pričesnica je žrtva pomirenja koja se prinosi da se ponovno uspostavi savez, u kojoj životinju nisu posve spaljivali, nego bi ju podijelili na tri dijela, između Boga, svećenika i prinositelja. U žrtvi okajnici važnost se pridaje krvi kojom su se obavljala razna škropljenja. Svjesni smo toga da nam ti razni žrtveni oblici pomažu razumjeti smisao Kristove žrtve: ona je žrtva paljenica po neopozivu značaju toga žrtvovanja; ona je žrtva pričesnica, s obzirom na gozbu saveza što je ustanovljena tom večerom; ona je žrtva okajnica za grijeh, kao krv u starim žrtvama, kako spominje Levitski zakonik: „Jer je život živoga bića u krvi. Tu krv ja sam vama dao da na žrtveniku njome obavljate obred pomirenja za svoje živote. Jer krv je ono što ispašta za život“ (Lev 17, 11). No žrtva Kristova je jedinstvena, nesvodiva na bilo što drugo, nadilazi sve kategorije starih žrtava, ostvaruje duhovnu puninu ove tri žrtve.³⁶

³²*Missale Romanum...*, str. 160.

³³*Nedjeljni i blagdanski misal...*, str. 36.

³⁴Žrtva, u: ŠETKA, Jeronim, *Hrvatska kršćanska terminologija*, Split, 1976., str. 352.

³⁵Žrtva, u: LEON-DUFOUR, Xavier (prir.), *Rječnik biblijske teologije*, KS, Zagreb, 1988., str. 1576.

³⁶Žrtva, u: STARIĆ, Aldo (prir.), str. 1089.

Nadalje, NZ nam donosi jednu novost. Naime, u Lukinom evanđelju (Lk 22,19) navode se Isusove riječi: „I uze kruh, zahvali, razlomi i dade im govoreći: Ovo je tijelo moje koje se za vas predaje. Ovo činite meni na spomen.“ Također i Pavao u prvoj poslanici Korinćanima (1 Kor 11,24) spominje Isusove riječi: „Ovo je tijelo moje – za vas. Ovo činite meni na spomen.“ U SC 47 tvrdi se: Naš je Spasitelj na Posljednjoj večeri ... ustanovio euharistijsku žrtvu ... da time kroz stoljeća uvijekveći žrtvu na križu, dok ponovno ne dođe, te da tako svojoj ljubljenoj Zaručnici Crkvi povjeri spomen-čin svoje smrti i svojega uskrsnuća. Sam je Isus, slaveći s apostolima posljednju večeru i ustanovljujući euharistiju, naznačio Crkvi kako treba činiti spomen na njegovu žrtvu, muku i neizbježnu smrt.³⁷ Možemo primijetiti kako i Leon Veliki također ističe tu važnost žrtve. On govori da se u mnogima nalazila ljubav prema istini, a za one koje se moralo izmiriti bilo je nužno prinijeti žrtvu. I to je Božja odluka da bi uništio grijeh svijeta.³⁸ Blagoslivljajući kruh kao spomen-čin svoga tijela i čašu novoga saveza sklopljenoga u njegovoj krvi, Isus je svojoj smrti dao žrtveno značenje i rekao svojim da tu večeru slave kao spomen-čin toga saveza sve do konca vremena. Ispunjavajući tu zapovijed, Crkva u euharistiji slavi spomen na Isusa, sjećajući se njegove blažene muke, smrti, uskrsnuća i uzašašća na nebo. Posebno od kraja 19. st. teolozi i liturgičari označuju dio kanona/euharistijske molitve koji dolazi nakon izvješća o ustanovljenju, i upravo izražava namjeru da se euharistija slavi po Gospodinovoj zapovijedi, njemu na spomen. Nije riječ o pukom subjektivnom, duhovnom sjećanju, već o liturgijskome činu koji pred Ocem doziva u sjećanje jedinstvenu žrtvu Sina, koji ju snagom Duha Svetoga uprisutnjuje u sakramentalnom znaku. Smisao spomena može se pravo razumjeti u sklopu židovskoga bogoslovlja i njihove molitve. Naime, u židovskome blagoslovu, zvanom *berakah*, hvali se Bog i blagoslivlje zbog spasenjskih djela koja je učinio u povijesti. Hvala i zahvaljivanje postaju sjećanje: spominje se ono što je Bog učinio. Kako je subjekt takvog sjećanja Bog, odnosno čovjek, uvijek je riječ o spomenu punom stvarnosti. Time što ga se spominje, Bog djeluje i podjeljuje spasenje i milost. Tako čovjeku spomen znači vlastito okretanje prema Bogu, ili ispunjenje obećanja: čovjek koji se spominje može imati pouzdanje jer se, spominjući se, otvara sadašnjosti Božjeg povijesnog djelovanja.

Osим žrtve, molitva još naglašava i oprostjenje. Oprostjenje je čin kojim onaj tko je pretrpio neku štetu ili nepravdu, zaboravlja tko mu je to učinio. Cijela Biblija naročito baca

³⁷Spomen-čin, u: LEON-DUFOUR, Xavier (prir.), *Nav. dj.*, str. 357.

³⁸Usp. LEON VELIKI, *Nav. dj., Govor 23; 3*, str. 249. – 250.

svjetlo na velikodušnost Božjega oprostjenja, njegov stav strpljivosti, praštanja, milosrđa: Bog zaboravlja i za leđa baca i sam spomen na grijeh, otpušta dug i ne okrivljuje.³⁹ I sam Spasitelj je prigrlio zajedništvo u ljudskim slabostima, ali nije bio dionik naših grijeha.⁴⁰ No oprostjenje je moguće samo pod uvjetom da čovjek grešnik ponovno dođe do skrušenosti srca, svjestan da je uvrijedio Boga. U NZ je Isus prikazan kao „Jaganjac koji oduzima grijeh svijeta“ i žrtvom svoga križa postiže oprostjenje svih grijeha čovječanstva. On dokazuje da ima moć opraštati grijehe te oprašta i svojim neprijateljima. Sin se zbog naše slabosti spustio do onih koji nisu za njega sposobni. U poniznosti je postao manji od Oca, ali i od samoga sebe. Sinu kod toga sniženja nije ništa nestalo; svjetlo je pogledalo zaslijepljene, snaga slabe i milosrđe bijedne.⁴¹

NZ donosi kako Isus govori o opraštanju „do sedamdeset puta sedam“ i poučava da ovako molimo: „Otpusti nam duge naše, kako i mi otpuštamo dužnicima našim“ (Mt 6,12). Praštanje nam svjedoči da je u svijetu prisutna ljubav koja je jača od grijeha. Pavao nam obznanjuje u 1 Kor da je ljubav velikodušna i milosrdna te dobrostiva. Oprostjenje je odbacivanje osvete, besplatni čin koji vraća slobodu onome koji se optužuje jer mu otvara novu budućnost dajući mu mogućnost da se promijeni. Oprostjenje je dar, milost, no uz visoku cijenu. Štoviše, skuplje je od dara jer zapreka koju treba nadvladati traži veću ljubav.⁴²

I Pavao se također bavi pitanjem oprostjenja. Možemo reći da je on bio nadahnuti teolog i neumorni službenik pomirenja, ali graditelj tog pomirenja je bio Isus, koji je po svojoj smrti sa sobom izmirio svijet da bi nas priveo k sebi (Kol 1,22); on je također prvi istakao njegove duboke zahtjeve: grešnik koji je s Bogom pomiren ne može Bogu iskazati ugodno štovanje, ako se ne pomiri sa svojim bratom (Mt 5, 23).⁴³ Iz govora Leona Velikoga možemo zaključiti kako i on u više navrata spominje pomirenje i tome daje ključnu važnost: „Adam je uveo vlast grijeha, a Isus je vratio slobodu pravednosti. Adam se pokorio đavlu i zaslužio da u njemu svi umiru. Isus je bio Ocu poslušan do križa pa je postigao da u njemu svi žive.“⁴⁴

³⁹*Oprostjenje*, u: STARIĆ, Aldo (prir.), *Nav. dj.*, str. 1087. – 1088.

⁴⁰Usp. LEON VELIKI, *Nav. dj.*, *Govor 23; 2*, str. 249.

⁴¹Usp. LEON VELIKI, *Nav. dj.*, *Govor 25; 2*, str. 256.

⁴²*Oprostjenje*, u: STARIĆ, Aldo (prir.), *Nav. dj.*, str. 785. – 786.

⁴³*Pomirenje*, u: LEON-DUFOUR, Xavier (prir.), *Nav. dj.*, str. 906.

⁴⁴LEON VELIKI, *Nav. dj.*, *Govor 25; 5*, str. 258.

2. 3. Popričesna molitva

Praesta, misericors Deus, ut natus hodie Salvator mundi, sicut divinae nobis generationis est auctor, ita et immortalitatis sit ipse largitor.⁴⁵

Dobri Bože, Spasiteljev rođendan početak je našeg božanskog preporođenja. Molimo da nas privede i vječnom životu u nebu.⁴⁶

Popričesna molitva naglašava preporođenje. Preporoditi se znači iznova se poroditi. Radi se o duhovnom preporodu koji biva po sakramentima.⁴⁷ Preporođenje se u Pismu naziva opravdanje grešnog čovjeka ukoliko mu se pripadnom milošću daje trajna nutarnja životnost da u skladu s voljom i svetošću Božjom ostvari samoposinjenje Božje koje pozitivno smjera vječnom životu i da se taj božanski život ponovo neobavezno daje od Boga grešniku koji istočnim grijehom ne posjeduje izvornu milost ili osobnom krivnjom opravdanje.⁴⁸ Kao primjer možemo navesti Ivanovo evanđelje koje donosi: „Koji su rođeni, ne od krvi, ni od volje tjelesne, ni od volje muževljeve, nego – od Boga“ (Iv 1,13). Tim retkom želi se pobliže objasniti što to znači postati dijete Božje. To se ne ostvaruje naravnim rođenjem niti bilo kakvim prirodnim procesom već jedino nadnaravnim događajem iza kojeg stoji Bog. Vidimo trostruko nijekanje čimbenika prirodnog rođenja: krv, volja tjelesna, volja muževlja. Ima starih rukopisa u kojima stoji samo od volje muževlje pa se može zaključiti kako su ostala dva izraza proširenje evanđelista. Možda je tako htio stvoriti oštru suprotnost u kojoj će biti jasno kako rođenje od Boga nema ništa zajedničko s ljudskim uvjetima, već je samo čin Duha Božjega, a za čovjeka to ostaje teško shvatljiva tajna. Za kršćanske čitatelje Ivanova evanđelja nema nikakve sumnje da se tu misli na krštenje.⁴⁹ Zatim, Iv evanđelje još donosi: „Zaista, zaista, kažem ti: tko se ne rodi nanovo, odozgor, ne može vidjeti kraljevstva Božjega“ (Iv 3,3). Leon Veliki također u svojim govorima potvrđuje da se ljudi ne rađaju od krvi nego iz Boga.⁵⁰

⁴⁵*Missale Romanum...*, str. 160.

⁴⁶*Nedjeljni i blagdanski misal...*, str. 36.

⁴⁷*Preporoditi se*, u: ŠETKA, Jeronim, *Nav. dj.*, str. 232.

⁴⁸*Preporođenje*, u: RAHNER, Karl / VORGRIMLER, Herbert (prir.), *Teološki rječnik*, Teološki priručnici, Đakovo, 1992., str. 447.

⁴⁹DUGANDŽIĆ, Ivan, *Evanđelje...*, str. 52.

⁵⁰Usp. LEON VELIKI, *Nav. dj., Govor 26; 5*, str. 262.

Onima koji su ga primili, Logos je dao vlast da postanu djeca Božja. Sinovstvo Božje za evanđelista je nezasluženi Božji dar koji on iz ljubavi daruje kršćenicima. Iz toga dara onda za čovjeka proizlazi obveza da se ponaša dostojno primljenoga dara. No prije nego što će razmišljati o tom rođenju od Boga, evanđelist želi rasvijetliti preduvjet na strani čovjeka. Prihvatanje Logosa koji dolazi od Boga događa se u vjeri. To je nužno potreban stav na strani čovjeka, i to je u duhu ivanovske teologije jedini i sveobuhvatan preduvjet.⁵¹

Kad je Ivan Krstitelj navijestio da će Mesija krstiti Duhom Svetim, htio je reći da će krstiti silom transcendentnoga Boga, očistiti i preobraziti ljude na božanski način. Krstit će i vatrom, ne kao da je sam Duh Sveti vatra; pojmu Duha - vatre jedva bismo našli paralelu u židovskoj literaturi. Vatrom će krstiti Mesija, tj. radikalnije će očistiti, nego što može voda.

Rođenje od Duha zacijelo je isto što i rođenje odozgor, čitava naša deifikacija, ne samo milost vjere. Rođenjem se pretače u dijete integralni život, ne tek intelektualni. Rođenje je početak. Radi se o Božjem činu, ne o ljudskom. Neosporivo je da je Duh Sveti Kristov svjedok, naš učitelj, kao takav početak vjere u nama. U Ivanovoj teologiji još se jače ističe da je nadnaravni život u nama od prisutnosti Duha Svetoga, koji se kao Bog s nama sjedinjuje, ne samo vezom vjere i kreposti, već i božanskom vjerom, kontaktom kojim mi postajemo duh, nešto božansko. U Isusovom razgovoru s Nikodemom čitamo: „Što je rođeno od tijela, tijelo je; što je rođeno od Duha, duh je.“ *Roditi se, biti od* u Ivanovu rječniku označuje neku srodnost, a u našem tekstu srodnost s Duhom, tj. sa samim Bogom. Ta srodnost ostaje u nama, ostaje Duh Sveti u nama kao sjeme. On je naš preporoditelj, uzrok, a osim toga i dar što ga pri krštenju primamo.⁵²

Opravdanje je ono događanje u kojem Bog, svojim osobnim činom ljubavi, čovjeka dovodi k sebi u onaj odnos koji on kao sveti Bog zahtijeva od čovjeka, i kao Bog koji daruje milost, spreman mu je dati. On to radi kad čovjeka čini dionikom božanske naravi.⁵³ Leon Veliki ističe da je Gospodin Isus rođenjem postao naše tijelo, i mi smo preporođenjem postali njegovo tijelo. Radi toga smo Kristovi udovi i hram Božjeg Duha. Moramo biti slični poniznosti onoga čijoj se slavi želimo upriličiti.⁵⁴ Nadalje, to se opet događa kad Bog u dubini čovjekove biti nastanjuje svog vlastitog Duha kao Duha Sinovstva Božjega (Rim 8,15),

⁵¹DUGANDŽIĆ, Ivan, *Evanđelje...*, str. 52.

⁵²ŠKRINJAR, Albin, *Teologija sv. Ivana*, Theosis, Zagreb, 1975., str. 306.

⁵³*Opravdanje*, u: RAHNER, Karl / VORGRIMLER, Herbert (prir.), *Nav. dj.*, str. 378.

⁵⁴Usp. LEON VELIKI, *Nav. dj., Govor 23; 5*, str. 250. – 251.

slobode (2 Kor 3,17) i svetosti (Rim 1,4), djelotvorno i pobožanstvenjujući čovjeka, daje mu svjedočanstvo o tom novom stvorenju koje se vjeruje, ali se još ne može ustvrditi riječju vjere i znakovima sakramenta.⁵⁵ U kršćanskoj teologiji izraz pobožanstvenjenje označuje sudioništvo čovjeka u božanskome životu koje je omogućio trojstveni Bog. Zahvaljujući daru Sina i Duha Svetoga, što ga je milosrdni otac darovao čovječanstvu, ljudska je narav obnovljena, preobražena, nezasluženo uzdignuta na blaženo zajedništvo s Bogom te tako ima udjela u njegovoj svetosti, a pritom ne gubi vlastite ontološke značajke. Tu novost života koju je Bog omogućio NZ označuje izrazima *novo rođenje, novo stvorenje, rođenje odozgor* ili *od Duha, rođenje od Boga*. 2 Pt izražava to stanje krajnje dojmljivim riječima, a to je da je čovjek postao zajedničarom božanske naravi. Na Tridentskom koncilu naučava se da Bog čovjeka ne samo da smatra pravednim, nego da ga je on uistinu obnovio i udijelio mu svoj dar koji mu pripada kao savršenstvo i trajno ostaje u njemu te ga osposobljava za spasenjske čine.⁵⁶ Opravdavajuća pravednost ujedno je i oprostjenje grijeha. Volja Božja za opravdanje općenito je u svijetu prisutna i sigurna utjelovljenjem Sina Božjega, njegovom smrću i uskrsnućem. Da je ta spasenjska volja Božja u Isusu Kristu dana ljudima, predmet je vjere; ona upravo svakog pojedinca dostiže, usprkos njegovoj grešnosti. Božji čin u opravdanju ne preskače slobodno samoispunjenje čovjeka, nego se ostvaruje upravo u činu slobode.⁵⁷

Nadalje, ono što je još važno reći za opravdanje je to da je ono sveobuhvatna promjena koju izvodi Bog, a koja čovjeka iz stanja grijeha – neprijateljstva s njime dovodi u stanje svetosti i božanskoga posinovštva u kojemu je čovjek sposoban za nadnaravno određenje. To postajanje novim stvorenjem započinje u povijesnome životu, gdje čovjek u Crkvi po Duhu Svetome kao Božji dar prima vjeru i nadu koje su potrebne sa bi živio nove vjerske i moralne stvarnosti.

Biblijski temelji opravdanja nalaze se već u ideji pravednosti i saveza SZ, koji traže od čovjeka njegovo djelatno sudioništvo (Post 15, 6; Iz 45, 21) te u razvitku za koji su pravednost i spasenje istoznačnice.

NZ u cjelokupnoj biblijskoj objavi daje najznačajniji doprinos ideji opravdanja, poglavito u Pavlovim poslanicama (Rim 1,3; Fil 3; Gal 5; 1 i 2 Kor). Apostol u polemici drži da Bog čini čovjeka pravednim, nadnaravnim i djelotvornim činom, polazeći od njegova

⁵⁵*Opravdanje*, u: RAHNER, Karl / VORGRIMLER, Herbert (prir.), *Nav. dj.*, str. 378.

⁵⁶*Pobožanstvenjenje*, u: STARIĆ, Aldo, *Nav. dj.*, str. 850.-853.

⁵⁷*Opravdanje*, u: RAHNER, Karl / VORGRIMLER, Herbert (prir.), *Nav. dj.*, str. 378.-379.

negativna i grešna stanja. Milost Božja u Kristu čini nedjelotvornim staro ljudsko stanje i stvara novoga čovjeka kojemu vjera nije samo unutarnja, nego je i djelotvorna u povijesti.

Stvoreno i propadljivo biće se preobražava u nadnaravno, nestvoreno i nepropadljivo; njemu Bog daruje isti Kristov antropološki lik (novi Adam, novi čovjek).⁵⁸ Ove rečenice se lijepo uklapaju u misli Leona Velikoga koji govori da nam se Bog smilovao radi svoje ljubavi kojom nas je ljubio. S Kristom nas je suoživio da budemo novo stvorenje. Moramo odložiti staroga čovjeka i sjetiti se kojoj smo glavi i kojemu tijelu ud. Preneseni smo u Božje svjetlo, a odvojeni iz tame. Po krsnom otajstvu postali smo hram Duha Svetoga.⁵⁹ Opravdanje je plod Božjega spasenjskoga djela po božanskome poslanju Sina i Duha Svetoga. No to ne isključuje mogućnost da se čovjek može suprotstaviti Božjoj volji. Opravdanje je Božje trojstveno djelovanje: ljubav Boga Oca, spasenjska žrtva Sina i posvećujuće djelovanje Duha Svetoga prema čovjeku.⁶⁰

⁵⁸*Opravdanje*, u: STARIĆ, Aldo (prir.), *Nav. dj.*, str. 856.

⁵⁹Usp. LEON VELIKI, *Nav. dj., Govor 21; 3*, str. 243.

⁶⁰*Opravdanje*, u: STARIĆ, Aldo (prir.), *Nav. dj.*, str. 856.

3. MISNA ČITANJA

Od misnih čitanja danje mise Božića uzet ćemo samo Evanđelje. U tumačenju ćemo se zadržati na ključnoj rečenici: „Riječ je tijelom postala“, odnosno na terminima „Riječ“ i „tijelo“, ključnima za razumijevanje otajstva Božića.

3. 1. Iv 1,1-18

U početku bijaše Riječ i Riječ bijaše u Boga i Riječ bijaše Bog.

Ona bijaše u početku u Boga. Sve postade po njoj i bez nje ne postade ništa.

Svemu što postade u njoj bijaše život i život bijaše ljudima svjetlo:

i svjetlo u tami svijetli i tama ga ne obuze.

Bi čovjek poslan od Boga, ime mu Ivan.

On dođe da posvjedoči za Svjetlo da svi vjeruju po njemu.

Ne bijaše on Svjetlo, nego – da posvjedoči za Svjetlo.

Svjetlo istinsko koje prosvjetljuje svakog čovjeka dođe na svijet;

bijaše na svijetu i svijet po njemu posta i svijet ga ne upozna.

K svojim dođe i njegovi ga ne primiše.

A onima koji ga primiše podade moć da postanu djeca Božja:

onima koji vjeruju u njegovo ime,

koji su rođeni ne od krvi, ni od volje tjelesne, ni od volje muževlje, nego – od Boga.

I Riječ tijelom postade i nastani se među nama

i vidjesmo slavu njegovu – slavu koju ima kao Jedinorođenac od Oca – pun milosti i istine.

Ivan svjedoči za njega. Viče: „To je onaj o kojem rekoh:

koji za mnom dolazi, preda mnom je jer bijaše prije mene!“

Doista, od punine njegove svi mi primismo i to milost na milost.

Uistinu, Zakon bijaše po Mojsiju, a milost i istina nastala po Isusu Kristu.

Boga nitko nikada ne vidje: Jedinorođenac – Bog – koji je u krilu Očevu, on ga obznani.

3. 2. Riječ

Riječ tijelom postade – možemo reći da je to najsazetiji opis utjelovljenja. Izraz Riječ odnosi se na onoga koji nije ništa manji od Boga.⁶¹

Iv započinje bivstovanjem „riječi“ kod Boga. Na taj način autor postavlja teološki temelj svim kasnijim kristološkim izjavama u njegovom evanđelju. Proslov je upućivanje u čitanje koje treba otvoriti dublji smisao povijesti o Isusu koja slijedi tako da čitatelju odmah na početku otkriva tko je Isus po svome biću.⁶²

Izraz *logos* kod Grka je bio u čestoj upotrebi. Tim se izrazom označavala riječ koja je ostajala u čovjeku, njegova misao. Njime se označavala i riječ koja je vanjski izraz njegove misli, dakle - njegov govor. Smisao riječi *logos* kod filozofskog termina bilo je načelo koje sve prožima. Ono što je bitno kod Ivanovog shvaćanja *logosa* ne proistječe iz grčkog nasljeđa. Ivanov *logos* izražava misao o Bogu koji dolazi ondje gdje se mi nalazimo, uzima na sebe našu narav.

Ovdje je naročito zanimljiva i važna primjena izraza *Logos*, Riječ, koji se u ovim stihovima primjenjuje na Krista i to u čitavom evanđelju. No, usprkos tome što se ovaj izraz

⁶¹MORRIS, Leon, *Evanđelje po Ivanu. Komentar Evanđelja po Ivanu*, Logos, Daruvar, 1997., str. 109.

⁶²PORSCH, Felix, *Ivanovo evanđelje*, KS, Zagreb, 2012., str. 16.

drugdje u Evandjelju u ovom smislu ne pojavljuje, ono je čitavo prožeto idejom da je odnos Krista prema Ocu onakav kakav se njime označuje. Ovo evanđelje jest o Riječi, a proslav mu daje „intonaciju“. Početne riječi „u početku“ vjerojatno su svjesna aluzija na prve riječi u Bibliji. Ivan piše o jednom novom početku, novom stvaranju pa stoga upotrebljava riječi koje podsjećaju na prvo stvaranje. Zatim upotrebljava i druge riječi koje u prvom poglavlju Postanka zauzimaju vidno mjesto, kao što su: život, svjetlo, tama. Prvo poglavlje opisuje prvo Božje stvaranje. Poput prvog, ni ovo drugo stvaranje ne provodi neko niže, podređeno biće. Ono se ostvaruje posredstvom Logosa, same Riječi Božje. Postoji, dakle kontinuitet s prvim stvaranjem. Riječ je bila „u početku“, to znači da je postojala prije bilo čega drugoga. To vjerojatno znači i više od toga. Taj izraz može označavati i „porijeklo“, u značenju osnovnog prauzroka. Ivan voli upotrebljavati pojedine izraze s više no jednim značenjem. To je Ivanov način isticanja potpunijeg smisla izraza koji upotrebljava. Oba značenja su važna. Naglašava da nikada nije postojalo vrijeme kad Riječi nije bilo. Najprirodnije tumačenje glagola „bijaše“ jest u tome da on označava vječno postojanje Riječi. Sigurno je da ono ne označuje neko završeno stanje. Ono je upravo primjereno za označavanje vječnoga. Ivan ustvrđuje da je Riječ postojala prije stvaranja, iz čega je jasno da Riječ nije stvorena. Njemu je to vrlo važna činjenica.⁶³ Zato možemo razumjeti kada Leon Veliki govori o Kristovu rođenju, ono je neizrecivo. Njime se Krist ogrnuo tijelom naše naravi. Veći dio Božje crkve ne razumije što vjeruje. Usprkos tome, nužno je kazano ponoviti: Božji se sin rodio prije vjekova od Oca.⁶⁴

Nadalje, Ivan nam otkriva posljednju tajnu ovoga misterija Božanske Riječi: najtješnje ga povezuje sa samim misterijem Isusa Krista, budući da je Sin, Isus je Riječ Božja. Stoga, upravo od njega potječe svako očitovanje Božanske riječi – u stvaranju, u povijesti, u konačnom ispunjenju spasenja. Tako nam postaju shvatljive riječi Poslanice Hebrejima: „Bog koji je nekoć u mnogo navrata i na mnogo načina govorio ocima po prorocima, na kraju, tj. u ovo vrijeme govorio nam je po Sinu.“⁶⁵ Ovo evanđelje Isusa predstavlja kao onog koji je došao od Boga da ljudima objavi istinu o Ocu.⁶⁶ Leon Veliki ovako izlaže svoje misli: „Sin Božji u početku bijaše kod Boga, po njemu je sve postalo i bez njega nije ništa postalo. Sin je ostao što je bio i uzeo što nije bio. Obje naravi su povezane tako da proslava nije uništila nižu narav niti uzimanje umanjilo višu. Očuvala se vlastitost jedne i druge bitnosti, ali se sjedinila

⁶³MORRIS, Leon, *Nav. dj.*, str. 78.-80.

⁶⁴Usp. LEON VELIKI, *Nav. dj.*, *Govor 25*; 1, str. 255. – 256.

⁶⁵*Riječ (logos)*, u: LEON-DUFOUR, Xavier (prir.), *Nav. dj.*, str. 1107.

⁶⁶DUGANDŽIĆ, Ivan, *Biblijska teologija Novoga zavjeta*, KS, Zagreb, 2004., str. 144.

u jednoj osobi. Bog i čovjek se sjedinjuju u Gospodnjem jedinstvu. Takvo je rođenje dolikovalo Kristu. Krist je pravi Bog da bi donio lijek, i čovjek da bi pružio primjer.⁶⁷

Nije dokazano da li je izraz *logos* potekao iz židovskog, grčkog ili nekog trećeg izvora. Također nije nam posve jasno što autor njime točno podrazumijeva. Ivan nam to ne daje do znanja pa nam je ostavljeno da sami nastojimo ustanoviti što on znači i na što upućuje. No, suočeni s ujedinjavanjem jednostavnosti i dubine često ostajemo u nedoumici da li smo u potpunosti shvatili što nam želi reći. U najmanju ruku može se reći sljedeće: izrazom Riječ upućuje se na istinu da je u samoj Božjoj prirodi da sebe otkriva i objavljuje. Čovječja riječ je sredstvo kojim on objavljuje ono što misli. On se objavljuje, ali na način koji on odabere.

Prema Ivanovom shvaćanju Riječi, ona dolazi na zemlju u osobi Isusa iz Nazareta. No Riječ istovremeno sudjeluje u srži Božjeg bića jer „Riječ bijaše Bog“. Bolji prijevod od „Riječ bijaše u Boga“ ne bismo mogli naći. Ivan ne može zamisliti da bi moglo biti ikakve suprotnosti između Riječi i Oca. Čitavo postojanje Riječi bilo je usmjereno prema Ocu. Vrhunac je dostignut u trećoj tvrdnji: „Riječ bijaše Bog“. Ništa se više od ovoga ne bi moglo kazati. Sve što se reći o Bogu, primjereno je kazati u Riječi. Ivan ne želi reći samo to da u Isusu ima nečega božanskoga, nego naglašava i više od toga, a to je da je on Bog.⁶⁸ To je Bog koji se rađa novim rođenjem; onaj koji ostaje prije vremena, počeo je biti u vremenu, kako naglašava Leon Veliki.⁶⁹

Ukoliko je Riječ, Isus je od iskona postojao u Bogu, bio je Bog sam. Bio je ona stvarateljska Riječ u kojoj je sve stvoreno, ona rasvjetljujuća riječ koja je sjajila u tmini svijeta da ljudima donese objavu Boga.⁷⁰ Leon Veliki to opisuje tako što govori da smo mi preneseni u Božje svjetlo, a odvojeni iz tame.⁷¹ Krist se već u SZ skrovito očitovao u liku djelatne i objavljujuće Riječi. Ali na kraju vremena, ta je Riječ otvoreno ušla u povijest, postavši Tijelo; postala je tada za ljude predmetom konkretnog iskustva. Time je Isus priveo kraju svoju dvostruku djelatnost objavitelja i tvorca spasenja kao Jedinorođenac, objavio je ljudima Oca; da ih spasi, unio je u svijet milost i istinu. Riječ otkrivena svijetu odsad je u srcu

⁶⁷LEON VELIKI, *Nav. dj., Govor 21; 2*, str. 242.

⁶⁸MORRIS, Leon, *Nav. dj.*, str. 78.-80.

⁶⁹Usp. LEON VELIKI, *Nav. dj., Govor 22; 2*, str. 244. – 245.

⁷⁰*Riječ (logos)*, u: LEON-DUFOUR, Xavier (prir.), *Nav. dj.*, str. 1108.-1109.

⁷¹Usp. LEON VELIKI, *Nav. dj., Govor 21; 3*, str. 243.

ljudske povijesti: prije nje, povijest je težila prema njezinu utjelovljenju; poslije njezina dolaska, povijest je usmjerena prema njezinu konačnom slavlju. Ona će se naime očitovati i u posljednjoj borbi, da dokonča djelatnost sila opaćine i da ovdje na zemlji osigura konačnu Božju pobjedu.

Budući da je Krist subzistentna Riječ koja je došla u tijelu, shvatljivo je da stanovište što ga ljudi zauzimaju prema njegovoj riječi, prema njegovoj osobi, samim tim određuje i njihov stav prema Bogu. Njegov dolazak na zemlju doista je među njima izazvao podjelu. S jedne strane, tama ga nije primila, zli ga svijet nije upoznao, njegov vlastiti narod nije ga upoznao: eto svekolike evanđeoske povijesti koja se slijeva u Muku. Ali s druge strane, ima onih koji vjeruju u njegovo Ime: ovi primiše od njegove punine milost na milost, i on im je dao moć da postanu Božja djeca.

Tako se oko utjelovljene Riječi iskristalizirala drama koja traje otkad je Bog počeo govoriti ljudima po prorocima. Ali isto tako, kad su proroci obznanjivali Božju riječ, nije li se već tada sama Riječ izražavala na njihova usta, ona ista Riječ koja je imala postati tijelom na kraju vremena, da bi se izravno obratila ljudima kad je Otac osobno pošalje na zemlju? Mjesto toga skrivenog pripremnog djelovanja, sada je nastupila izravna i vidljiva prisutnost. Tko vjeruje u Riječ, tko priznaje Riječ i prima je, ulazi po njoj u teologalni život Božjeg djeteta. Tko odbija Riječ, tko ne priznaje Riječ, ostaje u tami svijeta i samim tim je osuđen. Riječ govori svakom čovjeku, od svakog čovjeka očekuje odgovor, a vječna sudbina tog čovjeka zavisi od njegova odgovora.⁷²

Proslavljeni Krist je u ivanovskom evanđelju u tolikoj mjeri postao sadržajem i središtem evanđelja, da se može s pravom reći kako Ivanov Krist naviješta sam sebe. Ivanovski Krist ljudima naviješta riječ (logos).⁷³

Ovaj dio ćemo zaključiti mislima Leona Velikoga: „Utjelovljenje Riječi je učinilo ono što se moralo izvršiti. Otajstvo ljudskog spasenja nije nikada prestajalo. Što su apostoli propovijedali, navijestili su i proroci. Nije se kasno ispunilo što se uvijek vjerovalo. Što se kroz brojna stoljeća najavljivalo kroz znakove, riječi i otajstva, u danima evanđelja nije moglo biti sumnjivo. Tako je Spasiteljevo rođenje u nama toliko rodilo postojaniju vjeru. Bog je od

⁷²Riječ (logos), u: LEON-DUFOUR, Xavier (prir.), *Nav. dj.*, str. 1108.-1109.

⁷³DUGANDŽIĆ, Ivan, *Biblijska teologija...*, 2004., str. 143.

samoga stvaranja svijeta ustanovio za sve jedan te isti izvor spasenja, a cijeli svijet je ispunjen otajstvom velike ljubavi.⁷⁴

3. 3. Tijelo

Sarx (grč. = meso, tijelo) nije u Pismu ono što mi danas nazivamo tijelo, nego označava cijeloga čovjeka, ponajprije kao tjelesno biće s njegovom slabošću, ranjivošću, zakonitošću i smrtnom ugroženošću, a to sve karakterizira i njegovu duhovno – osobnu stvarnost. U taj *sarx* poslao je Bog svog Sina da spasi čovjeka.⁷⁵ Leon Veliki posebnu pozornost obraća na to da je Riječ postala Tijelom, ali to ne znači da se Božja narav promijenila u Tijelo već da je Riječ Tijelo uzela u jedinstvo osobe.⁷⁶ Čovjek je u *sarxu* kao „naravni“, razlikuje se od Duha kao posvećujuće i životne snage Božje koja jedina može proizvesti spasenje i preobraženje „tijela“. To tijelo koje se tako razlikuje od Božje Pneume i od pneumatskog prožimanja čovjeka Duhom Božjim, postaje tupo zemaljsko biće čovjeka koje se zatvara protiv dara Duha Svetoga, koje uvijek iznova čini grijeh i koje je povezano sa svijetom. Ne smije se ta čovjekova naravna stvarnost već sama u sebi ocijeniti kao zla. U kolektivnoj primjeni *sarx* može označavati zajedništvo, čovječanstvo ili sva tjelesna bića.⁷⁷

Izraz „tijelom postala“ ne ostavlja nikakve sumnje u to da evanđelist misli na stvarnog čovjeka od krvi i mesa, na čovjeka Isusa Krista, koji je u određeno povijesno vrijeme nastupio među ljudima i otvorio im zdenac Božje mudrosti, svjetlo Logosa, slavu jedinog Očevog Sina. Značenje utjelovljenja božanskog Logosa dolazi do izražaja time što, pošto je više puta rečeno „bijaše“, dolazi „postade“. To je drukčije „postajanje“ od onog u djelima stvaranja.⁷⁸ Krist se udostojao suobličiti s ljudima po sličnosti grešnoga tijela, ali u jedinstvu božanstva ostaje jednak s Ocem, napominje Leon Veliki.⁷⁹

⁷⁴LEON VELIKI, *Nav. dj., Govor 23; 4*, str. 250.

⁷⁵*Sarx*, u: RAHNER, Karl / VORGRIMLER, Herbert (prir.), *Nav. dj.*, str. 492.

⁷⁶Usp. LEON VELIKI, *Nav. dj., Govor 27; 2*, str. 263. – 264.

⁷⁷*Sarx*, u: RAHNER, Karl / VORGRIMLER, Herbert (prir.), *Nav. dj.*, str. 492.-493.

⁷⁸SCHNACKENBURG, Rudolf, *Osoba Isusa Krista u četiri evanđelja*, KS, Zagreb, 1997., str. 284.

⁷⁹LEON VELIKI, *Nav. dj., Govor 29; 3*, str. 272.

U SZ izvještaj o stvaranju pokazuje Boga koji svojim dahom oživljava ljudsko tijelo. Iako se od čovjeka traži moralno zdravlje, on također mora svoje tijelo podvrgnuti obredima čistoće. Pravila o čistoći odnose se na rađanje, bolest, smrt. Ona podsjećaju na to da je Bog gospodar života.

NZ govori kako Krist dolazi utjelovivši se, da bi pokazao ljubav Božju za svoj narod. Prije smrti, tijekom posljednjeg objeda, on daruje svoj život ljudima kad lomi kruh i kaže: „Uzmite i jedite, ovo je Tijelo moje“ (Mt 26,26). Prema Pavlu čovječje je tijelo hram Duha Svetoga. Takvo shvaćanje zabranjuje svaki moralni laksizam ili neumjerenost te stoički stav prema tijelu kojem je obećano uskrsnuće.

Biblijski je jezik vrlo konkretan. Izrazi koji se odnose na ljudsko tijelo često se upotrebljavaju kada se govori o Bogu. Tako npr. „lice Božje“ govori o njegovom pogledu, „ruka Božja“ izražava njegovu moć itd. Sve to dopušta ljudsko predstavljanje Boga. Poslanica Korinćanima simbolizam tijela primjenjuje na Crkvu: kao što je čovječje tijelo načinjeno od više udova koji su ipak jedno, tako su i kršćani solidarni jer su dijelovi jednog tijela u Isusu.⁸⁰

Na paradoksalan način, uzimajući ljudsko tijelo, u svijet ulazi božanski logos koji je oduvijek bio kod Boga i koji je bio jednak Bogu i po kojemu je sve postalo. To je nov i jedinstven događaj u povijesti. Logos je na duhovan način već otprije bio prisutan u svijetu. Sada se događa nešto neshvatljivo: on dolazi u ljudskom tijelu i podiže svoj šator među ljudima. Logos je promijenio način svoga egzistiranja: prije je egzistirao u slavi kod Oca, a sada uzima niskost zemaljsko – ljudske egzistencije.⁸¹ Ovdje vidimo poveznicu s govorima Leona Velikoga gdje ističe kako je Sin na različite načine i kroz mnoge znakove očitovao djela nazočnosti svoga božanstva, a jedna od tih je ta da je Riječ postala tijelo.⁸² Sve se to događa u ljudskom obličju, u punoj realnosti ljudskoga tijela (sarx) da bi se, nakon što je ostvario svoje poslanje na zemlji, opet vratio svome Ocu i ponovno preuzeo slavu nebeskog načina svoje egzistencije. Logos je uzeo tijelo, ali nije prestao biti ono što je prije bio. Hvalospjev kaže da je Logos postao tijelo, a ne da je Logos postao čovjek. Ponajprije treba reći da apsolutno uzet izraz „tijelo“ (sarx) nije opisni pojam za čovjeka kao što je to, primjerice, izraz svako tijelo, već je to u ivanovskom načinu razmišljanja izraz za oznaku

⁸⁰Tijelo, u: ČOVIĆ, Bože, *Rječnik biblijske kulture*, Agom, Zagreb, 1999., str. 213.

⁸¹DUGANDŽIĆ, Ivan, *Evandjelje ljubljenog učenika...*, str. 53.

⁸²Usp. LEON VELIKI, *Nav. dj., Govor 25; 4*, str. 257. – 258.

ljudske egzistencije koja je vezana za zemlju, koja je prolazna, dakle, ona koja je tipično ljudska.⁸³

⁸³DUGANDŽIĆ, Ivan, *Evandjelje ljubljenog učenika...*, str. 53. – 54.

ZAKLJUČAK

Kao zaključne misli izdvojiti ćemo jedan dio homilije sv. Leona Velikog: „Danas se rodio naš Spasitelj, ne smije vladati tuga jer se slavi rođendan Života. Neka se raduje sveti, neka se raduje grešnik jer nitko nije izdvojen od udjela na toj radosti. Svi su pozvani na Život“ (Govor 21, 1). Božić znači da je Bog postao čovjekom, to je i smisao ove svetkovine. Dolazi nam naš Spasitelj, mala tijela, ali velika srca. Rođen za velika djela i ljubav. U malenome djetetu Isusu prepoznamo Božju nakanu da postane čovjekom radi ljudi i radi njihova spasenja. Samo ljubav može razumjeti rođenje u malenoj štalici i siromašnoj obitelji. Sve su to krajnosti koje je Bog spreman učiniti da nas privuče k sebi. Bog nam otpočeka govori da moramo biti kao djeca da bismo ušli u Kraljevstvo Božje. Tu vidimo poveznicu između našega života i Betlehema: moramo biti ponizni i postati maleni, da bi se približili Bogu i da bi bili spremni ljubiti.

Leon Veliki često u svojim govorima naglašava da je proslava Kristova rođenja pravi „sakrament“ koji nas čini dionicima božanske naravi. Jedan je izvor spasenja za sve ljude, a to je onaj koji je uništio grijeh tako što je poprimio ljudsku narav. Kršćani ne promatraju Kristovo utjelovljenje kao događaj sam za sebe, nego je ono uvijek u odnosu prema našem otkupljenju. To najbolje dokazuju riječi sv. Pavla s kojima ćemo zaključiti ovaj rad; on ovako veli u svojoj poslanici: „Kad dođe punina vremena, odasla Bog Sina svoga, od žene bi rođen, Zakonu podložan da podložnike Zakona otkupi, te primimo posinstvo“ (Gal 4,4-5).

LITERATURA

- ADAM, Adolf, *Slaviti crkvenu godinu*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 2003.
- *Biblija*, KS, Zagreb, 2011.
- ČOVIĆ, Bože, *Rječnik biblijske kulture*, Agom, Zagreb, 1999.
- DUGANDŽIĆ, Ivan, *Biblijska teologija Novoga zavjeta*, KS, Zagreb, 2004.
- DUGANDŽIĆ, Ivan, *Evandjelje ljubljenog učenika*, KS, Zagreb, 2012.
- HARRINGTON, Wilfrid J., *Uvod u Novi zavjet*, KS, Zagreb, 1993.
- LEON VELIKI, Govori, Služba Božja, Makarska, 1993.
- LEON-DUFOUR, Xavier, *Rječnik biblijske teologije*, KS, Zagreb, 1988.
- *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti eokumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum Ioannis Pauli PP. cura recognitum*, Editio tertia, Typis Vaticanis 2002.
- MORRIS, Leon, *Evandjelje po Ivanu. Komentar Evandjelja po Ivanu*, Logos, Daruvar, 1997.
- MORRIS, Leon, *Novozavjetni komentari. Tumačenje Evandjelja po Ivanu*, Dobra vest, Novi Sad, 1988.
- *Nedjeljni i blagdanski misal za narod, godina ABC*, KS, Zagreb, 2002.
- PAŽIN, Zvonko, *Liturgijsko vrijeme i prostor (skripte)*, Đakovo, 2014.
- PORSCH, Felix, *Ivanovo evandjelje*, KS, Zagreb, 2012.
- RAHNER, Karl / VORGRIMLER, Herbert, *Teološki rječnik*, Teološki priručnici, Đakovo, 1992.
- SCHNACKENBURG, Rudolf, *Osoba Isusa Krista u četiri evandjelja*, KS, Zagreb, 1997.
- STARIĆ, Aldo, *Enciklopedijski teološki rječnik*, sv. 29, KS, Zagreb, 2009.
- ŠETKA, Jeronim, *Hrvatska kršćanska terminologija*, Split, 1976.
- ZAGORAC, Vladimir, *Krist, posvetitelj vremena*, KS, Zagreb, 1996.